

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770

e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesnešu

Inetas Ziemeles un Sanitas Osipovas

ATSEVIŠKĀS DOMAS

Rīgā 2018. gada 31. oktobrī

lietā Nr. 2017-33-03

**„Par Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumu Nr. 1268
„Ārstniecības riska fonda darbības noteikumi” 3.¹ un 15. punkta atbilstību
Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam”**

1. Satversmes tiesa pēc Administratīvās rajona tiesas pieteikuma, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, kā arī 19.¹ un 28.¹ pantu, rakstveida procesā 2018. gada 18. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu Nr. 2017-33-03 „Par Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumu Nr. 1268 „Ārstniecības riska fonda darbības noteikumi” 3.¹ un 15. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam”. 2018. gada 18. oktobrī Satversmes tiesa pasludināja spriedumu minētajā lietā (turpmāk – Spriedums), nolemjot atzīt apstrīdētās normas par atbilstošām Satversmes 64. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja – Administratīvā rajona tiesa – uzskata, ka Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumu Nr. 1268 „Ārstniecības riska fonda darbības noteikumi” 3.¹ un 15. punkts (turpmāk kopā – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 64. pantam, jo Ministru kabinets, tos pieņemot, pārkāpis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežas. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Pacientu tiesību likuma 16. panta pirmajā daļā tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda ir paredzētas tikai pašam pacientam, bet Ministru kabinets ar apstrīdētajām normām paplašinājis to personu loku, kurām ir tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda, ar pacienta mantiniekiem. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka ar apstrīdētajām normām ir pieļauts vēl viens likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežu

pārkāpums, jo tās nosaka mantiniekiem tiesības prasīt pacientam nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanu, bet tas esot tīri personiska rakstura prasījums. Argumentējot savu viedokli, izmantosim Spriedumā lietotos saīsinājumus. Mūsu viedoklis ir balstīts uz turpmāk norādītajiem argumentiem.

2. Apstrīdētās normas ir izdotas deleģētās likumdošanas ietvaros. Jēdziena „deleģētā likumdošana” izpratne ir nesaraujami saistīta ar varas dalīšanas principu. Demokrātiskā tiesiskā valstī sabiedrībai saistošas uzvedības normas ir tiesīgs izdot tikai atbilstoši tam leģitimēts valsts varas orgāns. Lai normatīvie akti būtu tiesiski, tiem jābūt izdotiem, ievērojot varas dalīšanas principu. Šā principa pamatu veido trīs varas atzari – likumdošanas vara, izpildvara un tiesu vara. Varas dalīšanai starp šiem atzariem ir jānodrošina tas, lai varas īstenošana ne institucionāli, ne personāli nepārklātos vai nesakristu, un to nodrošina varas atzaru līdzsvara un atsvara sistēma. Saskaņā ar Satversmes 64. pantu likumdevējs ir Saeima un noteiktos gadījumos pati tauta. Saeima ir konstitucionāls orgāns, kas ir tautas atbilstoši pilnvarots jeb leģitimēts īstenot likumdošanas varu. Tas ir institucionāli un funkcionāli norobežots no izpildvaras. Savukārt izpildvaras funkcija ar Satversmi ir nodota Ministru kabineta kompetencē, un tas ir atbildīgs par likumu īstenošanu. Satversmes 64. pants tieši nenosaka deleģētās likumdošanas procedūru.

Šauri interpretējot varas dalīšanas principu, secināms, ka likumdošanas varu var īstenot tikai Saeima un pilsoņu kopums. Tomēr šāda strikta pieeja neatbilstu vajadzībai pēc efektīvas valsts varas funkciju īstenošanas, jo objektīvi pastāvošā nepieciešamība noregulēt sarežģītus un tehniski specifiskus jautājumus nav savietojama ar parlamentārās darbības noteikumiem. Tādēļ ir atzīta vajadzība paredzēt izņēmumu no striktā varas atzaru nošķiršanas nosacījuma un dot iespēju parlamentam noteiktu daļu likumdošanas tiesību deleģēt citam varas atzaram, proti, izpildvarai.

Tātad izņēmuma gadījumā likumdevējs var nodot tālāk tam tautas piešķirto pilnvarojumu izdot saistošas tiesību normas. Taču likumdevēja pilnvarotajam orgānam, izspriestajā lietā – Ministru kabinetam, izstrādājot tiesību normas deleģētās likumdošanas ietvaros, ir jāievēro Satversmē un likumā noteiktās robežas. Vienmēr jāņem vērā, ka deleģētā likumdošana ir atkāpe no varas dalīšanas principa, kurš nosaka: likumdošana ir ne tikai parlamenta privilēģija, bet arī parlamenta pienākums.

Satversmes tiesa ir atzinusi: lai nodrošinātu efektīvāku valsts varas īstenošanu, pieļaujami izņēmumi no likumdevēja virsvadības principa. Šie izņēmumi izriet no Satversmes. To mērķis ir padarīt likumdošanas procesu

efektīvāku, kā arī ātrāk un adekvātāk reaģēt uz normatīvā regulējuma grozījumu nepieciešamību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 21.1. punktu*). Tātad likumdevējs tiesību sistēmā noteiktos gadījumos un kārtībā ir tiesīgs deleģēt valdībai tiesības izdot vispāršaistošus normatīvos aktus. Taču pastāv virkne noteikumu, kas ierobežo valdību šo tiesību īstenošanā. Valdība var izdot vienīgi likumam pakārtotus un likumam atbilstošus normatīvus aktus, lai sekmētu likumu īstenošanu dzīvē. To panāk, noteikumos konkretizējot tās likuma normas, kuru īstenošana prasa detalizētāku reglamentāciju. Ministru kabinets, izdodot noteikumus, nedrīkst tajos ietvert tādas normas, kas nav uzskatāmas par palīglīdzekļiem likuma normas īstenošanā (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 5. punktu*). Tātad visi subjekti, kas nav parlaments, ir strikti juridiski ierobežoti vispāršaistošu normu izdošanā. Vispirms jābūt likumdevēja tiešam deleģējumam šādas normas izdot, bet, šo deleģējumu īstenojot, ir precīzi jāievēro tā robežas, kā arī varas dalīšanas un likumības principi. Taču arī likumdevēja rīcības brīvība, tam deleģējot citiem valsts orgāniem tiesības izdot vispāršaistošus normatīvos aktus, ir visai ierobežota. Satversmes tiesa savā judikatūrā ir uzsvērusi virkni kritēriju, kas likumdevējam jāņem vērā, piešķirot šādu pilnvarojumu. Izskatāmajā lietā ir būtiski tas, ka:

1) likumdevējs nav tiesīgs nodot izpildvarai izlemšanai jebkuru jautājumu. Ir jautājumi, kurus var izlemt tikai parlaments pats. Piemēram, par ikviena tāda svarīga un nozīmīga valsts un sabiedrības dzīves jautājuma reglamentāciju, kuros nepieciešama konceptuāla izšķiršanās un politiska diskusija, jālemj likumdevējam pašam (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10.1. punktu*);

2) likumdevēja pilnvarojumam jābūt konkrētam, proti, skaidri noteiktam (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 23.4. punktu*). Parlamentam ir deleģējošajā likuma normā skaidri jānosaka „kompetentām institūcijām doto pilnvaru apjoms un to īstenošanas veids, ņemot vērā noteiktā līdzekļa leģitīmo mērķi” (*Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļa*).

Saeima gan savā viedoklī apstiprina, ka Ministru kabinets, pieņemot apstrīdētās normas, ir rīkojies dotā pilnvarojuma ietvaros. Tomēr pieaicinātā persona Tieslietu ministrija vērš uzmanību uz paša pilnvarojuma nepilnībām, skatot to kopsakarā ar citām Ārstniecības likuma normām (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 120. lp.*).

Mēs piekrītam Sprieduma tekstam līdz 15.1. punktam, kura gala secinājumā pausta atziņa: „Tādēļ Pacientu tiesību likuma 16. panta pirmā daļa interpretējama tādējādi, ka pacienta nāves gadījumā atlīdzība par viņam radīto kaitējumu izmaksājama citai personai.”

Taču mēs nepiekrītam 15.2. punkta gala secinājumam: „Tādējādi ar Pacientu tiesību likuma 16. panta trešo daļu Ministru kabinets bija pilnvarots citstarp noteikt kārtību, atbilstoši kurai miruša pacienta mantinieki ir tiesīgi pieprasīt un saņemt no Ārstniecības riska fonda atlīdzību par mirušajam pacientam nodarīto kaitējumu.”

3. Sprieduma 14. punktā ir teikts: „[J]a likumdevēja dotajā pilnvarojumā lietots vārds „kārtība”, tas nepārprotami norāda uz Ministru kabineta noteikumu procesuālo raksturu, proti, noteiktas procedūras izstrādāšanu. Tādēļ Ministru kabineta noteikumos, kuri izdoti, pamatojoties uz šādi formulētu pilnvarojumu, nevar būt iekļautas materiālo tiesību normas, kas veidotu jaunas, pilnvarojumā neparedzētas tiesiskās attiecības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 20. punktu, 2013. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-22-0103 18. punktu un 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 23.3. punktu*).” Mēs uzskatām, ka Ministru kabinets, nosakot miruša pacienta mantinieku tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda, ir izveidojis pilnvarojumā neparedzētas tiesiskās attiecības.

3.1. No lietas materiāliem var secināt, ka Pacientu tiesību likuma 16. un 17. pants ietver miruša pacienta tuvinieku tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda pacienta nāves gadījumā, jo gan Ministru kabinets savā atbildes rakstā, gan Saeima savā viedoklī norāda, ka pacienta nāves gadījumā tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda ir mirušā pacienta tuviniekiem (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 138.–142. lp. un 4. sēj. 114.–118. lp.*). Savukārt apstrīdētās normas paredz, ka tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda pacienta nāves gadījumā ir pacienta mantiniekiem, proti, jebkurai personai, kas līdz ar atlīdzības prasījuma iesniegumu var iesniegt arī apliecību par laulātā mantas daļu vai mantojuma apliecību.

Atbilstoši Civillikuma 390. pantam mantošana iespējama pēc 1) likuma; 2) mantojuma līguma vai 3) testamenta. Saskaņā ar Civillikuma 391. pantu personas likumiskie mantinieki ir viņa laulātais, radinieki un adoptētie, kuri atbilstoši Civillikuma 403.–415. pantam manto noteiktā kārtībā, kas pamatota ar radniecības veidu un tās pakāpju tuvumu. Turpretim testamentārie un līgumiskie mantinieki var nebūt pacienta tuvinieki. Civillikuma 422. pants paredz, ka testators

var brīvi noteikt rīcību ar viņa mantu, ievērojot neatņemamās daļas tiesīgo mantinieku tiesības. Tāpat atbilstoši Civillikuma 639.–645. pantam arī līgumiskās mantošanas gadījumā persona ir tiesīga piešķirt mantojuma tiesību jebkurai personai pēc tās ieskata. Tādējādi Ministru kabinets, apstrīdētajās normās paredzot tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda ikvienam mirušā pacienta mantiniekam, nav ievērojis Ārstniecības riska fonda mērķi – lai atlīdzību pacienta nāves gadījumā saņemtu viņa tuvinieki – un līdz ar to arī likumdevēja doto pilnvarojumu. Saskaņā ar apstrīdētajām normām atlīdzību var saņemt pat juridiskās personas, piemēram, tādā gadījumā, ja pacients daļu savas mantas būtu ar testamentu novēlējis augstākās izglītības iestādei, kurā ieguvis izglītību. Arī pieaicinātā persona Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedras lektore *Mg. iur.* Kristīne Zīle savā viedoklī norāda, ka par personas mantiniekiem ne vienmēr kļūst tās laulātais, radinieki vai adoptētie, proti, tuvinieki.

3.2. Turklāt ar apstrīdētajām normām pacienta tuviniekiem ir radīti papildu, likumā neparedzēti šķēršļi atlīdzības saņemšanai, proti, lai mirušā pacienta tuvinieki varētu saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda, viņiem ir jāpieņem pacienta atstātais mantojums. Saskaņā ar Civillikuma 382. panta pirmo teikumu mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā. Savukārt atbilstoši Civillikuma 705. pantam ar mantojuma iegūšanu uz mantinieku pāriet ne tikai mantojuma atstājēja tiesības, bet arī visas viņa saistības, izņemot tīri personiskās. Tādējādi persona, pieņemot mantojumu, ne tikai iegūst mantojuma atstājēja mantu un prasījuma tiesības, bet arī uzņemas visas tās mantojuma atstājēja saistības, kuras pēc sava rakstura nav tīri personiskas. Tādēļ mirušā pacienta tuvinieki var izvēlēties nepieņemt mantojumu gadījumā, ja mantojuma atstājēja saistību slogs tiem būtu par smagu. Tas nozīmē, ka šādos gadījumos tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda tiek liegtas tādu iemeslu dēļ, kuri nav saistīti ar ārstniecības personu civiltiesisko atbildību.

Ar pilnvarojuma mērķi saprot to, ko likumdevējs centies panākt, piešķirot Ministru kabinetam tiesības noregulēt attiecīgo jautājumu (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 19. punktu*). Pārvaldes kārtībā izdotie Ministru kabineta noteikumi nevar ietvert tiesību normas, kas bez likumdevēja pilnvarojuma veidotu jaunas tiesiskās attiecības un ierobežotu pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 16. punktu*). Konkrētajā gadījumā Ministru kabinets, pieņemot

apstrīdētās normas, ir piešķīris tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda arī tādām personām, kuras nav mirušā pacienta tuvinieki, kā arī ierobežojis mirušā pacienta tuvinieku tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda, nosakot likumā neparedzētus papildu priekšnoteikumus šīs atlīdzības saņemšanai.

Tādējādi Ministru kabinets ir pārkāpis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas, piešķirot miruša pacienta mantiniekiem tiesības pieprasīt un saņemt no Ārstniecības riska fonda atlīdzību par mirušajam pacientam nodarīto kaitējumu.

4. Mēs nepiekrītam Sprieduma 15.3. punktā paustajam secinājumam, ka Saeima, pilnvarojot Ministru kabinetu izdot apstrīdētās normas, ar Pacientu tiesību likuma 16. panta pirmajā daļā ietvertu regulējumu ir noteikusi izņēmumu no vispārīgās tiesiskās kārtības civiltiesībās, atbilstoši kurai prasījuma tiesības ar tīri personisku raksturu nav mantojamas.

4.1. Personai nodarītu kaitējumu, kas izpaužas kā tās fiziskas vai garīgas ciešanas, kuras Latvijas tiesību sistēmā tiek apzīmētas arī ar terminu „morālais kaitējums”, aptver jēdziens „nemantisks kaitējums”. Savukārt jebkurš mantisks zaudējums ietilpst jēdzienā „mantisks kaitējums”. Atbilstoši Pacientu tiesību likuma 16. panta pirmajai daļai no Ārstniecības riska fonda ir izmaksājama atlīdzība par pacienta dzīvībai vai veselībai radīto kaitējumu, tai skaitā morālo kaitējumu, kā arī atlīdzība par izdevumiem, kas saistīti ar ārstniecību. Tātad saskaņā ar minēto normu atlīdzība no Ārstniecības riska fonda izmaksājama gan par ārstniecības procesā radīto nemantisko kaitējumu – pacienta fiziskajām un garīgajām ciešanām jeb morālo kaitējumu –, gan arī par mantisko kaitējumu – ārstniecības izdevumiem, kas bija nepieciešami nemantiskā kaitējuma seku novēršanai.

Eiropas Savienības Vispārējā tiesa ir konstatējusi, ka no Eiropas Savienības dalībvalstu tiesību sistēmām neizriet kopējs princips, saskaņā ar kuru mirušā tiesību pārņēmējiem (pēcnācējiem) valsts tiesa atlīdzinātu morālo kaitējumu, kas mirušajai personai radīts pirms tās nāves (*sk. Eiropas Savienības Vispārējās tiesas 2017. gada 7. decembra sprieduma lietā Nr. T- 401/11 P-RENV-RX 175. un 176. punktu*). Vispārējā tiesa konstatēja, ka no dalībvalstu tiesību sistēmām izriet tāds kopējs princips, ka, pastāvot automātiskai zaudējumu atlīdzības sistēmai, mirušā tiesību pārņēmēji, ja tie uzskata, ka viņiem nodarītais morālais kaitējums nav atlīdzināts, var vērsties valsts tiesā vispārējā kārtībā. Savukārt Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākās lietās ir atzinusi, ka to mirušas personas tiesību aizskārumam, kuras ietvertas virknē Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību

aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) pantu, tostarp 2. un 8. pantā, principā ir personisks raksturs un tāpēc tas nepāriet uz mirušās personas tiesību pārņēmējiem. Atsevišķos gadījumos lietās, kas saistītas ar Konvencijas 5., 6. vai 8. pantu, tiesa ir piešķirusi cietušā statusu mirušās personas radniekiem, kas nacionālajās tiesību sistēmās uzskatāmi par tās tiesību pārņēmējiem, un ļāvusi viņiem iesniegt pieteikumu Eiropas Cilvēktiesību tiesā, ja viņi ir izrādījuši morālu interesi, piemēram, aizsargājot savu un savas ģimenes reputāciju, vai pierādījuši savu būtisku interesi, pamatojoties uz konkrētā tiesību aizskāruma tiešo ietekmi uz viņu finansiālajām tiesībām (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 13. janvāra sprieduma lietā „Elberte v. Latvia”, pieteikums Nr. 61243/08, 64., 65. un 66. punktu, 2014. gada 24. jūnija sprieduma lietā „Petrova v. Latvia”, pieteikums Nr. 4605/05, 55. punktu un 2007. gada 20. decembra sprieduma lietā „Nikolova and Velichkova v. Bulgaria”, pieteikums Nr. 7888/03, 83.–85. punktu).*

Objektīvi izmērīt fiziskas vai garīgas ciešanas naudas vienībās nav iespējams, tādēļ nemantiska kaitējuma „atlīdzības” mērķis ir nevis kompensēt šo kaitējumu, bet gan pēc citiem kritērijiem noteikt, cik liela naudas summa cietušajam būtu saprātīgi vajadzīga, lai viņu mierinātu (sk. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2014. gada tiesu prakses apkopojuma „Morālā kaitējuma atlīdzināšana civillietās” 9. lpp.*). Attiecīgi Latvijas civiltiesību doktrīnā atzīts, ka tiesības uz atlīdzību par personas veselībai un dzīvībai nodarīto kaitējumu ir tīri personiska rakstura tiesības un tādēļ nevar tikt mantotas (sk.: *Gencs Z., Krauze R. Civillikuma komentāri: Mantojuma tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 1997, 267. lpp.*). Tātad tiesības uz atlīdzinājumu sakarā ar nemantisku kaitējumu – gan fiziskajām, gan garīgajām ciešanām – ir cieši saistītas ar cietušā personību, un tādēļ vispārīgi tās var īstenot tikai pats cietušais.

Tiesības uz atlīdzību par dzīvībai vai veselībai nodarīto kaitējumu ir analizētas arī Latvijas judikatūrā. Civillietā, kas tika ierosināta, pamatojoties uz miruša pacienta mātes pieteikumu par pacientam nodarīto miesas bojājumu un morālo ciešanu atlīdzināšanu, Augstākā tiesa secināja: tiesības uz atlīdzinājumu mantiskas kompensācijas veidā par morālām vai fiziskām ciešanām izriet no fakta, ka pacientam tika nodarīts miesas bojājums, tādēļ tās atzīstamas par cieši saistītām ar pacienta personu. Augstākā tiesa norādīja, ka šīm tiesībām ir tīri personisks raksturs, jo tās nevar pastāvēt un līdz ar to arī tikt realizētas atdalīti no cietušās personas (sk. *Augstākās tiesas 2009. gada 2. decembra lēmumu lietā Nr. SKC-927/2009*). Savukārt, izvērtējot apelācijas instances tiesas spriedumu krimināllietā daļā par morālā kaitējuma kompensācijas piedzīšanu, Augstākā tiesa norādīja: tā kā tiesībām uz atlīdzību par morālo kaitējumu ir personisks raksturs,

tās nevar tikt realizētas atdalīti no cietušās personas, un uz cietušās personas mantiniekiem tās nepāriet. Tādēļ Augstākā tiesa, ņemot vērā to, ka cietusī persona attiecīgajā krimināllietā bija mirusi, nolēma atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu daļā par morālā kaitējuma kompensācijas piedziņu no apsūdzētā un izbeidza kriminālprocesu šajā daļā (*sk. Augstākās tiesas 2016. gada 10. novembra lēmumu lietā Nr. SKK-499/2016*). Arī K. Zīle norāda, ka tiesību doktrīnā un judikatūrā ir atzīts tas, ka tiesības uz atlīdzinājumu sakarā ar personas veselībai nodarīto kaitējumu ir tīri personiska rakstura tiesības.

4.2. Tomēr likumdevējam ir tiesības gan grozīt likumus, gan arī pieņemt jaunus likumus, kuros tiek ietvertas gan jaunākas, gan arī speciālas normas iepretim citām jau spēkā esošām tiesību normām, kā arī noteikt atsevišķus izņēmuma gadījumus. Šāda rīcības brīvība likumdevējam ir nepieciešama, lai mainīgajos sociālajos, ekonomiskajos un politiskajos apstākļos ar tiesību normu palīdzību visdažādākās tiesiskās situācijas noregulētu tā, ka tās atbilstu sociālajai realitātei (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 3. februāra sprieduma lietā Nr. 2011-11-01 12. punktu*). Likumdevējs ir tiesīgs, ievērojot Satversmi un vispārējos tiesību principus, brīvi regulēt tiesiskās attiecības un noteikt personu tiesības un pienākumus, kā arī to īstenošanas kārtību, balstoties uz lietderības, efektivitātes un politiskiem apsvērumiem. Tas nozīmē, ka likumdevējs var paredzēt izņēmumus un ar speciālām normām noregulēt konkrētus jautājumus atšķirīgi no vispārīgās attiecīgajā nozarē pastāvošās tiesiskās kārtības.

Likumdevējam ir skaidri jānorāda, kādus jautājumus un kādā veidā Ministru kabinets ir tiesīgs noregulēt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļu un 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 10. punktu*).

Likumdevējs, Pacientu tiesību likuma 16. panta pirmajā daļā nosakot tiesības uz atlīdzību no Ārstniecības riska fonda pacienta nāves gadījumā, nav skaidri noteicis no šīs normas izrietošo izņēmumu no tās vispārīgās tiesiskās kārtības, ka tiesības uz atlīdzību par nemantisku kaitējumu ir tīri personiska rakstura tiesības. Proti, likumdevējs nav skaidri noteicis, ka tiesības saņemt atlīdzību par nemantisku kaitējumu konkrētajā gadījumā (kad pēc pacienta nāves tā tiek pieprasīta no Ārstniecības riska fonda) var izlietot citas personas, – šis izņēmums varētu tikt izsecināts tikai netieši, Pacientu tiesību likuma 16. panta pirmās daļas tālākveidošanas ceļā. Turklāt likumdevējs nav noteicis šā izņēmuma saturu un tvērumu, proti, tiesīgo personu loku vai vismaz kritērijus, pēc kuriem tās identificējas. Savukārt apstrīdētās normas noteic, ka tiesības saņemt atlīdzību no Ārstniecības riska fonda par pašam pacientam pirms viņa nāves radīto

nemantisko kaitējumu – fiziskajām un garīgajām ciešanām – ir konkrētām personām, proti, mirušā pacienta mantiniekiem. Tas nozīmē, ka apstrīdētās normas pēc būtības ir materiālo tiesību normas, ar kurām Ministru kabinets noteicis no likuma izsecināmā izņēmuma tvērumu. Taču Ministru kabinets saskaņā ar Pacientu tiesību likuma 16. panta trešo daļu ir pilnvarots noteikt tikai Ārstniecības riska fonda darbības procesuālo regulējumu un nav pilnvarots pieņemt materiālo tiesību normas.

Turklāt jāņem vērā, ka būtisks izņēmums no Latvijā un citās kontinentālās Eiropas valstīs plaši atzītā civiltiesību principa, par kura piemērošanas īpatnībām notiek diskusija vairākos tiesiskos formātos, proti, izņēmums no principa, ka prasībai sakarā ar personas veselībai un dzīvībai nodarīto kaitējumu ir tīri personisks raksturs, ir pietiekami svarīgs jautājums, lai to izšķirtu pats likumdevējs. Turklāt tā nav tikai juridiska dilemma, jo pirms juridiska risinājuma pieņemšanas ir jāatrisina ētiska dilemma, proti, jārod atbilde uz jautājumu, cik ētiska ir miruša pacienta ciešanu materiāla kompensēšana viņa tuviniekiem, tādējādi zināmā mērā raisot viņu materiālu ieinteresētību šajās ciešanās. Apstrīdētais regulējums nosaka: jo vairāk cietis pacients, jo lielāka summa tiek viņa tuviniekiem. Vai mirēja ciešanas vispār var novērtēt materiālā izteiksmē? Tātad noteikti būtu nepieciešama gan juridiska speciālistu diskusija par šo jautājumu, gan arī plašāka sociāla diskusija par to, vai attiecīgais izņēmums no vispārīgās kārtības tiešām ir nepieciešams. Satversmes tiesas judikatūrā ir uzsvērts, ka par ikviena tāda svarīga un nozīmīga valsts un sabiedrības dzīves jautājuma reglamentāciju, kuros nepieciešama konceptuāla izšķiršanās un politiska diskusija, jālemj likumdevējam pašam (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10.1. punktu*). Ārstniecības likumā šāds izņēmums nav noteikts, un no likumprojekta izstrādes materiāliem ir secināms, ka Saeimā diskusija par šo jautājumu nav notikusi.

Līdz ar to uzskatām, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās paredz miruša pacienta mantinieku tiesības saņemt atlīdzību par viņam nodarīto nemantisko kaitējumu, neatbilst Satversmes 64. pantam.